

Capítol XIII

Cooperativisme agroecològic i economia digital a la ciutat de Barcelona

Ricard Espelt, Dimmons UOC

El cooperativisme agroecològic té una llarga tradició a la ciutat de Barcelona. L'informe «Els grups i les cooperatives de consum ecològic a Catalunya» (Huerta; Ponce, 2011), promogut per la Federació de Cooperatives de Consumidors i Usuaris de Catalunya (FCCUC), assenyala la Cooperativa Germinal del barri de Sants de Barcelona (1993) com una de les primeres experiències de consum agroecològic a Catalunya, juntament amb El Brot de Reus (1987) i El Rebot de Girona (1988). De fet, a Barcelona, des de la segona meitat de la dècada de 1980, ja hi havia els primers moviments per articular espais de consum de productes agroecològics.

Per comprendre el fenomen del cooperativisme agroecològic en el seu conjunt, cal contemplar l'estudi de tres dimensions —l'econòmica, la social i la política— que es relacionen amb la promoció de tres elements essencials: l'agroecologia en el marc dels Circuits Curts de Comercialització, el Mercat Social en l'impuls de l'Economia Social i Solidària (ESS) i la participació política a través dels Moviments Socials. És a dir, l'activitat de les cooperatives de consum agroecològic té una voluntat de transformació social, econòmica i política.

Així mateix, l'impacte transformador que les Tecnologies de la Informació i la Comunicació (TIC) estan generant en tots els sectors provoca el sorgiment d'un nou cooperativisme que, en l'era de la Societat Xarxa, reestructura el funcionament de les organitzacions que en formen part a través de l'adopció de plataformes digitals.

1. 25 anys de tradició cooperativa

Barcelona representa l'espai urbà amb més col·lectius de consum del territori català. Actualment, es calcula que hi ha a la ciutat una cinquantena de grups actius. El model típic és el d'una entitat de menys de 25 associades, constituïda com una associació i amb un alt nivell de compliment dels valors que promou l'agroecologia i l'ESS, és a dir, el cooperativisme agroecològic. També s'observa com l'ús de les TIC és rellevant per a l'operativa de l'activitat de l'organització i que hi ha una dependència significativa (en el 60,4% dels grups) del conjunt de serveis que ofereix Google. El compromís polític i social de l'organització és notable i es configura a partir de la seva pròpia activitat de consum cooperatiu agroecològic i, en el cas concret d'algunes persones que formen part del grup, a través de la seva participació a títol individual en Moviments Socials. Al mateix temps, la capacitat d'intercooperació del grup és limitada i el suport de les TIC, en el marc del cooperativisme de plataforma, per augmentar la interacció entre agents i així aconseguir una millor escalabilitat del model, és modest.

2. Emancipació tecnològica i comuns digitals

Malgrat la forta dependència en plataformes privatives, els grups de consum i les cooperatives de consum agroecològic han desenvolupat eines tecnològiques que, a través dels comuns digitals, tenen la voluntat de promoure la sobirania tecnològica a les organitzacions. A continuació, per tal de comprendre aquest fenomen i a partir del marc de qualitats democràtiques de les plataformes digitals (Fuster Morell et al., 2017), analitzarem cinc

casos paradigmàtics de l'ús de FLOSS. Al mateix temps, afegirem en l'anàlisi el cas de *La Colmena que dice sí*, un model organitzatiu que contrasta amb les cooperatives de consum i que ja té 14 rèpliques repartides per la ciutat.

El Bròquil del Gòtic | <https://github.com/tiendan/broquil>

El Bròquil del Gòtic és un grup de consum en format associatiu que inicia la seva activitat el 2010 i que actualment té una trentena d'unitats de consum. Una persona voluntària de la cooperativa ha desenvolupat un programari que només s'utilitza internament en aquest grup.

- Governança: el grup de consum té un procés horitzontal de gestió i presa de decisions que inclou el desenvolupament de la plataforma. El programari està disponible a GitHub (actualment amb 2 col·laboradores).
- Model econòmic: és una organització sense ànim de lucre i sense tasques professionals, per la qual cosa és autogestionada per la dedicació voluntària de les persones associades. Cada membre té el seu paper i algunes de les tasques són rotatives. Això inclou el desenvolupament tecnològic.
- Política tecnològica: com hem avançat, el codi de programari està disponible a GitHub, però no hi ha una llicència específica associada.
- Política de coneixement: els continguts de l'organització es troben a Google Blogspot sense cap llicència definida.
- Responsabilitat social: com la majoria de les cooperatives agroecològiques de Barcelona, El Bròquil del Gòtic promou el consum local, la justícia social i el respecte mediambiental.
- Impacte: actualment, la plataforma només ha estat adoptada per El Bròquil del Gòtic.

Germinal | <http://www.coopgerminal.coop/>

Germinal és una de les principals referències en cooperativisme agroecològic de la ciutat de Barcelona. El primer grup de l'organització es va iniciar el 1993 a Sants com a cooperativa i va tenir rèpliques en altres barris i ciutats. Germinal ha desenvolupat una plataforma que permet la gestió dels diferents grups que en formen part.

- Governança: cada grup s'articula en diferents comissions i una assemblea periòdica, però les resolucions finals depenen de l'assemblea general (que implica a tots els grups). Aquest model de procés de presa de decisions també incorpora el desenvolupament de la plataforma digital.
- Model econòmic: el mateix que El Bròquil del Gòtic.
- Política tecnològica: la plataforma es desenvolupa amb la llicència Drupal (GNU).
- Política de coneixement: no hi ha una llicència específica pel que fa als continguts i les dades no es poden descarregar de forma oberta.
- Responsabilitat social: el mateix que El Bròquil del Gòtic.
- Impacte: la plataforma ha estat adoptada per totes les organitzacions de Germinal (Sants, Sarrià, Farró, Poble-sec, Rubí).

Aixada | <https://github.com/jmueller17/Aixada>

Aixada (llançada el 2013) és una plataforma de codi obert que ajuda les persones a organitzar una cooperativa de consum alternatiu. És una eina que permet gestionar l'organització, la compra, venda i manipulació de productes entre els consumidors finals i els productors locals. Aquesta plataforma de programari lliure es va utilitzar per primera vegada a la cooperativa Aixada situada al barri de Gràcia, on administren més de 700 productes de 60 productors que proveeixen a 40 famílies.

- Governança: un petit grup de desenvolupadors tenen en compte els requisits de les organitzacions que l'han adoptat. El programari està a GitHub (actualment compta amb 9 col·laboradors).
- Model econòmic: com El Bròquil del Gòtic i Germinal.
- Política tecnològica: llicència GNU.
- Política de coneixement: la cooperativa Aixada utilitza WordPress sense cap llicència associada.
- Responsabilitat social: com El Bròquil del Gòtic i Germinal.
- Impacte: a banda de la mateixa cooperativa, Aixada ha estat adoptada per altres cooperatives agroecològiques de la ciutat de Barcelona (Can Pujades, Cydonia, Verdnu, Mespilus, Estèvia, Girasol de Sant Martí, La Tòfona).

Aplicoop | <http://aplicoop.sourceforge.net/>

Aplicoop 3.0 és una aplicació que permet realitzar compres per Internet, gestionar grups de compres, preparar les comandes, facturar-les, etc. Ha estat realitzada per a la gestió d'una cooperativa de consum on tots els socis són voluntaris, i tant les comandes a proveïdors, com la preparació de les cistelles per als socis i els cobraments i pagaments els fan els mateixos socis de forma rotativa i en comissions. La primera versió del programari es va llançar el 2009.

- Governança: Aplicoop és una comunitat en línia, on els usuaris poden sol·licitar futurs desenvolupaments.
- Model econòmic: és una organització sense ànim de lucre.
- Política tecnològica: llicència GNU-GPLv3.
- Política de coneixement: les dades es poden descarregar per complet.
- Responsabilitat social: el projecte promou la creació de noves cooperatives de consum agroecològic.

- Impacte: dos grups han adoptat Aplicoop a Barcelona, 30 Panxes i L'Economat Social (aquest darrer, ha canviat a una nova plataforma l'any 2017).

Katuma | <http://katuma.org/>

Katuma és una plataforma de consum d'agroecologia basada en els comuns digitals i l'economia solidària. El projecte va ser llançat el 2012 per Coopdevs, una associació sense ànim de lucre centrada en el programari lliure i obert per promoure projectes d'ESS. Des de l'any 2017, Katuma forma part del projecte internacional Open Food Network.

- Governança: la plataforma digital està gestionada per una cooperativa de productors, organitzacions de segon grau i cooperatives de consumidors, amb un procés democràtic de presa de decisions.
- Model econòmic: el projecte obté fonts dels projectes promoguts per l'Administració pública (també forma part del projecte PLUS finançat a través del programa europeu H2020), a través d'una campanya de *matchfunding* i té previst implantar un model de quotes.
- Política tecnològica: la plataforma està desenvolupada amb GNU Affero General Public License v3.0 (AGPL).
- Política de coneixement: els continguts estan sota una llicència Creative Commons (BY NC).
- Responsabilitat social: el projecte se centra a connectar productors i consumidors en termes de justícia social.
- Impacte: actualment, 15 grups (amb 201 unitats familiars associades) utilitzen activament la plataforma a Catalunya, Porto i Canàries.

La Colmena que diu Sí! | <https://lacolmenaquedicesi.es/es>

La Colmena que diu Sí! (LCQDS) és un plataforma digital que té com a objectiu ajudar els agricultors a vendre els seus productes directament als consumidors. Va ser fundada a França l'any 2010 per Guilhem Cheron i Marc-David Choukroun amb el nom de *La Ruche qui dit Oui!*, desenvolupant oficines a França, Bèlgica, Espanya, Alemanya, Dinamarca, Països Baixos, Regne Unit (no actiu), Suïssa i Itàlia. Qualsevol persona pot obrir un nou node al seu veïnat i vincular agricultors locals per vendre-hi. Els clients fan les comandes a través de la plataforma i, a continuació, les poden recollir en un local que ha cercat el promotor o la promotora del node.

- Governança: la plataforma digital és gestionada pels seus promotors. El responsable de cada node té la possibilitat de participar (limitadament) en els processos de presa de decisions.
- Model econòmic: el capital privat va permetre el desenvolupament de la plataforma. Cada node té un promotor que rep el 8,35% de les vendes com a compensació pel seu treball de coordinació i dinamització de la comunitat. Els creadors del projecte reben un altre 8,35% dels ingressos. Per tant, els productors cobren el 83,3% de la quantitat pagada pels consumidors.
- Política tecnològica: drets d'autor.
- Política de coneixement: drets d'autor, les dades no es poden baixar.
- Responsabilitat social: el projecte promou el consum local i té la certificació B Corp.
- Impacte: en l'actualitat, hi ha 14 organitzacions de la ciutat de Barcelona (dues en construcció).

Taula 6. Comparativa de les qualitats democràtiques de les plataformes de consum agroecològic (1. El Bròquil del Gòtic, 2. Germinal, 3. Aixada, 4. Aplicoop, 5. Katuma, 6. La Colmena que dice Sí!). Verd: compleixen els criteris; taronja: els compleixen parcialment; vermell: no els compleixen

		Barcelona					
Dimensions	Subdimensions	1	2	3	4	5	6
GOVERNANÇA	Tipus d'organització	Verd	Verd	Verd	Verd	Verd	Vermell
	Participació oberta	Verd	Verd	Verd	Verd	Verd	Taronja
MODEL ECONÒMIC	Missió	Verd	Verd	Verd	Verd	Verd	Vermell
	Transparència	Verd	Verd	Verd	Taronja	Verd	Vermell
POLÍTIQUES TECNOLÒGIQUES	FLOSS	Taronja	Verd	Verd	Verd	Verd	Vermell
	Descentralització	Verd	Vermell	Verd	Verd	Vermell	Vermell
POLÍTIQUES DE CONEIXEMENT	Copyleft	Vermell	Vermell	Taronja	Verd	Verd	Vermell
	Dades obertes	Vermell	Vermell	Vermell	Verd	Taronja	Vermell
RESPONSABILITAT SOCIAL	Justícia social	Verd	Verd	Verd	Verd	Verd	Taronja
	Consciència ambiental	Verd	Verd	Verd	Verd	Verd	Verd
IMPACTE	Membres	Vermell	Taronja	Verd	Taronja	Verd	Verd

Font: elaboració de l'autor.

L'anàlisi comparativa (vegeu taula 6) mostra que cap dels casos compleix completament les dimensions de les qualitats democràtiques proposades. Tanmateix, hi ha una clara tendència general en favor d'una economia del procomú, excepte en el cas de LCQDS.

Les dimensions socials, relacionades amb la justícia social i les polítiques mediambientals, són cobertes en la majoria dels casos. D'altra banda, la dimensió del coneixement és aquella amb menys acompliment, tant pel que fa a les llicències com a l'obertura de dades. El cas 4 (Aplicoop) és el que compleix els criteris més procomú (excepte la transparència econòmica i les

dimensions d'impacte, que només es compleixen parcialment), seguit dels casos 3 i 5 (Aixada i Katuma) que, respectivament, no compleixen amb l'obertura de les dades i els requeriments tecnològics descentralitzats.

En definitiva, el desenvolupament de programari de codi obert i lliure (FLOSS) ha tingut al llarg dels anys de cooperativisme agroecològic un recorregut limitat. S'han creat solucions que només s'han aplicat en un grup (El Bròquil del Gòtic), altres que han tingut algunes rèpliques (L'Aixada o Aplicoop) i només una —i en fase d'implantació— amb caràcter de plataforma cooperativa (Katuma). El fet que dos dels programaris desenvolupats, a partir de la mateixa iniciativa dels grups, no tinguin una llicència determinada reforça —inclús en els col·lectius més sensibles— la distància encara existent entre l'ESS i el procomú digital. Per aquest motiu, és molt rellevant el rol que pot jugar a partir d'ara la cooperativa de plataforma Katuma, que s'articula sobre les qualitats democràtiques de l'economia col·laborativa. És a dir, Katuma, a més d'utilitzar les TIC com a un potencial instrument per a l'escalabilitat de l'activitat cooperativa (Scholz, 2016), ho fa basant-se en un cooperativisme obert (Bauwens, 2014) articulats a través dels comuns digitals (Fuster, 2011). Així mateix, tot aquest recorregut, té un fort contrast amb la proposta de LCQDS que s'allunya dels comuns digitals i els principis de l'ESS, però que, alhora, afavoreix el consum de productes locals.

Podem observar doncs que la transformació de les cooperatives de consum agroecològic tradicionals, fruit de l'impacte de les TIC, provoca la reformulació del seu model organitzacional i de relació amb la resta d'agents —productors i intermediaris— que articulen la xarxa de consum agroecològic, sota la lògica de la Societat Xarxa. Aquesta nova formulació té tres diferències significatives respecte als models tradicionals dels segles XIX i XX.

Per una banda, la tecnificació de la gestió i la comunicació poden afavorir l'escalabilitat i reproductibilitat del model. Per una altra, es crea un cercle virtuós en l'esfera dels valors, atès que la tecnologia utilitzada, basada en el procomú digital, obeeix als objectius socials que la mateixa missió fundacional de les cooperatives i els grups de consum. I, per últim, la tecnologia i el model de xarxa resultant també les acosta a altres organitzacions i xarxes d'activisme polític, amb les quals s'interrelacionen, hi col·laboren i es fonen en una xarxa de xarxes tecnopolítica on les institucions i l'activisme individual veuen difuses les seves fronteres. Per tot això, a aquest nou tipus d'organitzacions les podem anomenar cooperatives de consum agroecològic de plataforma.

Bibliografia

- Espelt, R.; Peña-López, I.; Rodríguez, E.** (2018). *¿Economía alternativa o tecnopolítica? Activismo desde el consumo cooperativo de productos agroecológicos*. CIRIEC-España, Revista de Economía Pública, Social y Cooperativa, 93, 293-318, DOI: 10.7203/CIRIEC-E.93.9460.
- Espelt, R.; Peña-López, I.; Vega, N.** (2017). «Plataformas digitales: grupos y cooperativas de consumo versus La Colmena que dice sí, el caso de Barcelona». A: *La economía colaborativa en la era del capitalismo digital*. Revista de Estudios para el Desarrollo Social de la Comunicación (Redes.com), núm 15, octubre 2017, 144-174. Sevilla: Grupo interdisciplinario de estudios en comunicación, política y cambio social. ISSN 1696-2079.
- Espelt, R.; Peña-López, I.; Rodríguez, E.; Martín, T.; Pons, F.** (2015). «Mapping agro-food consumption groups in the city of Barcelona». A *Places of possibility? Rural Societies in a neoliberal world*. Proceedings of the XXVI ESRS Congress, Aberdeen, Escòcia, 18-21 d'agost de 2015. Aberdeen: The James Hutton Institute. ISBN 978-0-902701-14-4 eBook - PDF.
- Espelt, R.; Vega, N.** (2018). *Cooperativisme i agroecologia a Barcelona. 25 anys: 1993-2018*. ISBN: 978-84-17188-73-3. Barcelona: Editorial Comanegra.
- Fuster Morell, M.** (ed.) (2018). *A Sharing Cities A worldwide cities overview on platform economy policies with a focus on Barcelona*. ISBN: 978-84-945106-9-4. Barcelona: Sehen - Editorial UOC.
- Fuster Morell, M.; Espelt, R.** (2018). «A Framework for Assessing Democratic Qualities in Collaborative Economy Platforms: Analysis of 10 Cases in Barcelona» [en línia]. Urban Sci. (ISSN 2413-8851). 2018, 2, 61. [Data de consulta: 1 d'abril de 2019]. <<http://www.mdpi.com/2413-8851/2/3/61>>